

# Annuaire des Deux Mondes og Danmarks plads deri

F.J. BILLESKOV JANSEN

Fra min tidlige ungdom har jeg vidst om det franske tidsskrift *Revue des Deux Mondes*, hvis fordring på at gælde for den gamle og den nye verden fængede i fantasien. Jeg var klar over, at dette organ for strømninger i fransk litteratur og filosofi læstes over hele den klode, hvor det franske sprog stadig havde en dominerende stilling som åndslivets formidler. *Revue des Deux Mondes*, der var grundlagt 1828, har under skiftende redaktioner og konjunkturer holdt sig til vore dage.

Ved et tilfælde blev jeg for nogle år siden opmærksom på, at redaktionen af *Revue des Deux Mondes* 1851-68 havde udsendt en stor årlig særpublikation, *Annuaire des Deux Mondes*, med undertitel *Histoire générale des divers états*. Heri blev år for år beskrevet staternes historie og tilstand i det forudgående år. Da jeg i det bind, som behandlede 1855, Søren Kierkegaards dødsår, fandt en udførlig nekrolog, som karakteriserede hans liv og budskab med særligt henblik på opgøret med kirken, besluttede jeg at gribe en lejlighed til at hendrage opmærksomhed på *L'Annuaire*, der for hvert år har o. 20 sider om Danmark, i alt en Danmarkskrønike for de skæbnesvangre år, hvor to krige og et nyt folkestyre stillede store krav til nationen. Dertil kommer, at man fra første læsning mærker den sympati og bekymring, den franske redaktion nærer for Danmark i disse år. Sikkert nok vidste franskmændene, at tyskernes nærgående krav til Danmark og sluttelige skamløse lem-læstelse af vort land var politisk-militære forberedelser til krigen med Frankrig. 1863-64 bebudede 1870-71.

Hvem havde sat *Annuaire des Deux Mondes* i gang? Spørgsmålet

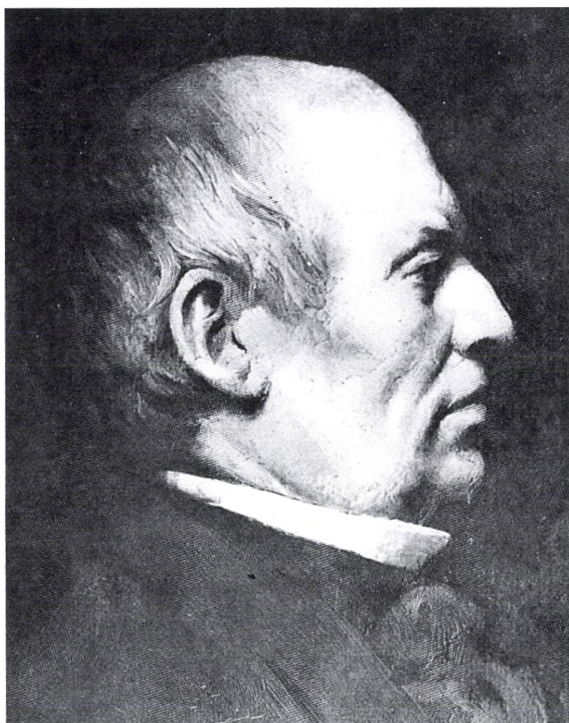
førte til opdagelse af den mand, som overhovedet havde bragt *Revue des Deux Mondes* til en glimrende position.

I de franske Alper, på grænsen mellem Frankrig og Schweiz, ligger landsbyen Vulbens. Her fødtes FRANÇOIS BULOZ 20. sept. 1804 som ottende barn af en familie i jævne kår. 1811 var en ældre broder, Antoine Buloz, i Paris blevet optaget på *École Normale*, og da deres fader døde 1814, fik Antoine sin yngre broder ind på *Lycée Louis-le-Grand*. Det blev en smertefuld debut. En brutal elev gav François et næveslag, som berøvede ham synet på det ene øje. Men drengen havde karakterstyrke til aldrig at opgive navnet på den skyldige.

1821 forlod François Buloz skolen, og da arven efter faderen var ved at udtømmes, måtte han give afkald på videre uddannelse. De velbegavede brødre slog sig igennem ved mangelhånde hverv. Antoine tog en foreløbig beskæftigelse som medhjælp for general og hertug de Rovigo. Han skulle ordne og besørge til trykken de erindringer, som den adelige herre overlod ham. Salgsudbyttet skulle de dele. Men disse memoirer udkom øjensynlig aldrig. François fik arbejde på en kemisk fabrik i Sologne (Indre-et-Loire), som tilhørte forfatteren Etienne de Jouy (1764-1846). Buloz vendte snart tilbage til Paris, hvor han fulgte forelæsninger i kemi på Sorbonne og lærte sig – som Diderot i sin tid – engelsk ved hjælp af en grammatik og en ordbog. Jouy var imponeret af denne utrættelige unge mand og skaffede ham en plads ved det store biografiske leksikon *Biographie universelle des contemporains* (1820-25), som skulle omfatte alle, der siden Revolutionen havde vundet berømmelse. For en ussel løn, 50 francs om måneden, sled den tyveårige Buloz nat og dag med at samle oplysninger og skrive artikler. En dag var jobbet forbi. Han kom i gang på et trykkeri, lærte faget og blev en ret habil typograf. Han fik så plads på ærkebiskoppens stiftsbogtrykkeri, hvor han læste korrektur på alle værkstedets franske og latinske tryksager. Samtidig begyndte han at oversætte engelske bøger, bl.a. et skrift om kemien i lægevidenskabens tjeneste. Man må stadig tænke på Diderot.

François Buloz boede på et kvistværrelse i Rue de Fleurus, hvor en ildebrand en dag berøvede ham alt, hvad han ejede – dog uden at berøve ham modet. Buloz' slagord var: man må holde ud, *il faut durer!*

Men endelig, i 1828, blev han korrekturlæser på det fornemme



François Buloz. Billedet er dateret *Mars 1857*.

Éverat-trykkeri. Her lærte han litteraturens folk at kende og skabte respekt for sin viden og sit jugement. Her genfandt han en studiekammerat, M. Auffray, som ledede et trykkeri, hvorfra udsendtes et tidsskrift, *Revue des Deux Mondes, Journal des Voyages*. Den dobbelte titel skulle lokke læsere af rejseskildringer til. Publikationen var kun nogle måneder gammel og gik dårligt. Auffray havde overtaget *La Revue* og sluttede 1. febr. 1831 kontrakt med F. Buloz, som blev chefredaktør med en årsgage på 1200 francs og 2 francs pr. abonnent.

Dette blev indledningen til en storartet karriere i de internationale tidsskrifters verden. Buloz var stor af vækst, robust som en bonde fra Savoyen; han satte al sin styrke ind på at opbygge *La Revue*. Det unge tidsskrift havde ikke mange penge; men redaktøren forbandt sig med en ung forfattergeneration, for hvem det var vigtigere at blive trykt end at få store honorarer. Hos ham begyndte Alfred de Musset og Jules Simon;



her kom Alfred de Vigny, Sainte-Beuve, Victor Hugo, Alexandre Dumas, George Sand, Honoré de Balzac.

Som redaktør gik Buloz aldrig på akkord. Han sendte nådeløs retur, hvad der ikke stemte med hans mål med *La Revue*. Ingen anbefalinger fra højagtede litterater talte med. Filosoffen Victor Cousin havde fremsendt en artikel om Immanuel Kant, som han selv var ret stolt af; han havde oplæst den i Akademiet for de moralske videnskaber og meldt, at den ville fremkomme i *Revue des Deux Mondes*. Men Buloz erklærede over for en ven af Cousin, som havde bragt artiklen: »Jeg har læst den fra ende til anden; jeg forstår ikke et ord deraf, og jeg vil *aldrig* trykke en artikel, som jeg ikke forstår. Cousin kan bare sende den til *Journal des Savants*«. Cousin blev ude af sig selv af raseri og svor, at han aldrig ville skrive til Buloz' *Revue*, hvad han alligevel gjorde, det var jo stedet for at blive læst.

Buloz blev ofte angrebet; han måtte tåle øgenavne og nidvers. Men intet kunne svække hans iver for *Revue des Deux Mondes*, hvor han tog sig af alt, til de mindste typografiske detaljer; jf. Marie-Louise Pailleron: *François Buloz et ses amis* (Paris 1919).

Succes havde Buloz. Han begyndte med 350 abonnenter; 1834 havde han 1000, 1838 1500, 1843 2000 og ved sin død 1877 18.000 (1889 lige ved 25.000).

*Revue des Deux Mondes* var og forblev et kulturmagasinet, med skønlitteraturen som sit centrale område. Men fra 1851 udvidede Buloz sit foretagende med en særskilt årspublikation, som mest af alt var politisk samtidshistorie. Som anført ovenfor:

Annuaire des Deux Mondes  
Histoire générale des divers états

Foran mig, på mit bord i Det kgl. Biblioteks læsesal, står nu fjorten svære bind, et for hver årgang 1851-65.

Vi tager det første frem. Det hedder *Année 1850*, udkom 1. sept. 1851. Den store fortale, dateret 25. aug. 1851, er underskrevet F. Buloz, Directeur de la *Revue des Deux Mondes*. 1160 store sider. En fast utrolig præstation. Og så beder redaktionen endda om undskyldning for den senere levering! Hvad de kunne udrette, de gamle.



Buloz forklarer os planen: år for år at samle relevante oplysninger omkring de lande, der har en aktiv rolle i verden. Et arkiv, hvor man kunne finde, foruden en vurdering af de historiske begivenheder, en klar, systematisk redegørelse for hvert lands politiske og administrative forhold, regeringsformen, statens budget og økonomiske ressourcer, hær og flåde, bevægelser i åndslivet, samt handelens og industriens forhold. Det skal være en orientering i samtidens interessesfærer; for hvert år de kampe, bestræbelser, fremskridt eller tab, som finder sted hos de nationer, der kappes om det politiske og merkantile førerskab.

Man har overalt taget tilløb til året 1850, siger Buloz. Vi må erkende, at det var et så naturligt som lykkeligt valg, for Europas vedkommende, at sætte den franske Februarrevolution 1848 som udgangspunkt. Denne indledte virkelig en ny tidsregning, *une ère nouvelle*. For lande uden for Europa måtte man i reglen gå længere tilbage. Det, som vi satte os for at udføre, var ingenlunde en række tilfældigt sammenstillede beskrivelser, men et levende og varieret billede, som skulle udfolde sig i den verden, hvor de aktuelle stridigheder går for sig. Denne orden mener vi at have fundet i en idé, der er lige så enkel som dyb, og som tegner til at få stadig større anseelse i politik. Næmlig adskillelse efter *race*. Det er værkets hovedredaktør, H. Deprez, som har æren herfor.

Indholdsfortegnelsen belærer os om, at *race* betyder beslægtede folkeslag: *race latine*, hvortil hører belgiere og schweizere; *race anglo-saxonne*; *race scandinave*; *race germanique*, som omfatter nederlænderne og det tyske Forbunds enkeltstater; *race slave*, *race turco-slave*, hvor grækerne har fundet et hjørne. – Vi forlader Europa og møder først *race anglo-américaine* og *race hispano-américaine*. Endelig en unægtelig summarisk omtale af *races africaines et asiatiques*.

Vi kan se i dag, fortsætter Buloz, at vi ikke kunne gennemføre dette projekt uden de talrige kontakter, vi har med udlandet, hvor politikere, ja regeringer, har skaffet autentiske oplysninger. Vi har endog selv været af sted for at få bekræftet visse oplysninger. Vi har (jeg refererer stadig kort) i høj grad benyttet os af kompetente medarbejdere ved La Revue. Men vi vil ikke glemme at takke, offentligt, fremtrædende udlændinge, skribenter, som med rette er anset i deres eget land, der har ydet os en værdifuld medhjælp. Buloz nævner nogle af de franske

medarbejdere, men ingen udlændinge. Vi ville gerne kende de danske, årsskriftets redaktion har været i forbindelse med.

En aktuel håndbog skulle det være, en opslagsbog for »politikere, journalister, finansmænd, handelsfolk«. Jeg vil tilføje, at for alle slags diplomater måtte *Annuaire des Deux Mondes* blive en sand guldgrube.

Det er nu årsskriftets allerførste ord, at den anden halvdel af det 19. århundrede markeres med revolutionskrisen i 1848. Og Frankrig fik det mærkelige privilegium med Revolutionen af 24. febr. 1848 at virke som eksempel og fremstød for det øvrige Europa. »Hvordan kunne på nogle timer en regering styrte sammen, en regering, der var indsat af nationen, gennem atten år bekræftet og styrket af den offentlige mening og tilsyneladende så solidt etableret, at den mest glødende oppositions angreb syntes omsonst og farefri?«. Det var vel, kan vi sige, som et jordskælv, der forplantede sig til alle omgivelser, men rystelserne havde større eller mindre virkninger efter de geologiske forhold i syd, øst og nord: »I Nordeuropa, mellem de tyske folkeslag, som er så spekulative, og de latinske, så utålmodige i deres handlinger, fremviser to små tapre nationer, Danmark og Holland, billedet af en rolig, regelret forfatningsmæssig udvikling. For Holland, som har frihedstraditioner, er sagen ligetil og naturlig. Det er mere mærkværdigt, at Danmark har bevæget sig uden larm fra enevælde til parlamentarisk styreform. Der var i Europa intet monarki, som var mere despotisk i teorien; det må dog retfærdigvis tilføjes, at der ikke i praksis fandtes et mere mådeholdende, bogstavelig talt mere faderligt regime end det danske. Loven af 1665 [Frederik 3.s Kongelov af 14. nov. 1665], som stadig gjaldt, var frugten af et forbund mellem borgerskabet og kongemagten, rettet mod adelen; den havde givet kongen en næsten grænseløs autoritet; men denne enevælde havde ikke glemt, hvor den stammede fra, og ofte vist borgerskabet hensyn, den ikke altid viste adelen«. Vi kan glæde os over, at forfatteren til dette afsnit har fast hold på årstal og datoer. »1834 havde Frederik 6. åbnet vejen til forfatningsreformen, idet han tillod oprettelse af provinsielle stænderforsamlinger. Og den nuværende konge [Frederik 7.] havde, fra sin regerings første dage, i januar 1848, gjort bekendt, at han havde i sinde, i forståelse med sit folk, at indføre en ny grundlov«. Altså før Februarrevolutionen var brudt ud og længe forud



for 4. nov. 1848, vedtagelsen af Frankrigs demokratiske konstitution. Den danske grundlov af 5. juni 1849 bliver beskrevet på to tætte sider (44-46). Beretteren glemmer ikke, at Danmark samtidig var engageret i krigen om Slesvig, der »truede selve rigets eksistens«. I et stort, bevægende afsnit (85-102) behandles »la question danoise et les cabinets«: Danmarks krig 1848-50 mod de slesvigholstenske oprørere og Prøjsen. Historien forlænges inde i et hovedkapitel om Tysklands og Østrigs indbyrdes affærer.

Efter o. 150 sider om forholdet mellem større og mindre europæiske magter kommer den historisk-demografiske beskrivelse efter den ovennævnte gruppering i »racer«. Frankrig tager o. 100 sider, Storbritannien o. 80, de tyske stater og Østrig mere end 200. Vi er hjemme med la race scandinave, som fylder 44 sider, hvoraf Danmark får 20.

Vi mærker os, at *Suède et Norvège* danner en enhed, hvor informationen om Sverige dominerer, undtagen hvor det drejer sig om statsformen. Vi får først underretning om det historiske spil mellem Sveriges stænderforsamling, som er landets rigsdag, og kongemagten. Dernæst om Norges tvungne overgang 1814 fra dansk overhøjhed til personalunion med Sverige. Herunder Norges beslutsomme vedtagelse af sin egen frie forfatning. Det anmærkes, at skønt den norske statsform var meget nær demokrati, fastslog den dog lutheranismen som statsreligion: munke, jesuitter og jøder skulle ikke have adgang til Norge.

Efter kapitler om administrations- og militærforhold følger finanserne. Det er slående, at Sverige kaldes et fattigt land, fordi 4/7 er skov og der kun kan dyrkes korn i Sydsverige; de vigtigste ressourcer består i jern- og kobberminer samt træ og tørret fisk. Men økonomien går fremad, og Sverige er blandt de få stater, der ikke har gæld. Der opstilles tabeller over statens indtægter og udgifter. – For Norge angives blot antallet af rigsdaler, hvormed budgettet balancerer.

De nordlige litteraturer er alle følelsesbetonede; de dvæler ved ømhed, tungsind, begejstring, fantasier og drømme, de har sans for betragtninger og yderliggående billedsprog. Hvad der bevidnes af digterne Tegnér, Franzén, Geijer. Blandt Sveriges aviser nævnes blot det liberale *Aftonbladet*; blandt de norske ingen. Det betones, at pressefriheden i Norge er total: nogen ret til forbud eksisterer ikke. Men det skyldes nok,



tilføjes det, at Norge er for fjernt fra, hvor det foregår, til at der kan opstå sindsbevægende problemer.

Det er et grundsynspunkt i disse nordiske beskrivelser, at de tre landes opgave er at værne Norden mod Rusland, der allerede (1809) har lagt Finland under sig, og mod Tyskland, som senest under krigen 1848-50 har truet Danmarks integritet. Det er en oplevelse her i det klare franske foredrag endnu en gang at følge vor historie fra Frederik 7.s overtagelse af tronen 20. jan. 1848 til den nye forfatnings vedtagelse 5. juni 1849, videre de politiske partiers konstituering og krigens forløb. Dernæst udførligt landets administration, handel og finansvæsen, skatter og udgifter inden for hvert ministerium. Modsat for Sveriges og Norges vedkommende har redaktionen haft gode kilder til den danske pressetilstand. Det er frapperende, at det konservative Berlingske Tidendes redaktør, M.L. Nathanson, prises for den succes, bladet har haft de sidste tyve år: »M. Nathanson, tidligere banquier, en mand af ånd og meget belæst, samt forfatter til adskillige arbejder om landets statsøkonomi og statistiske forhold«. Så følger en virkelig presseoversigt: Flyve-Posten, Kjøbenhavnsposten, Corsaren (der har tabt gejsten), Almuevennen, Bondevennen, ugebladet Danskeren, provinsbladene, etc. Det bør nævnes, at det er et princip for *Annuaire* at gøre rede for ethvert lands presse.

Danmark får et særligt stykke om vore kolonier. Landet har skilt sig af med de indiske besiddelser i Trankebar, Serampore, Nikobarøerne, samt bosættelserne på Guineakysten. Nu danner Island og Færøerne et administrativt område inden for kongeriget. På de tre danske Antiller i Vestindien skulle slaveriet efter planen slutte 1859, men et oprør fandt sted i juli 1848, inspireret af frigørelsen i de franske kolonier. Guvernøren besluttede uden autorisation fra hjemlandet at gøre befrielsen komplet og sejlede derefter til København, hvor han nu lige er fradømt sit embede. Men den danske regering godkendte den definitive frigørelse, en ny guvernør bragte tingene i juridisk orden, og øerne er i god økonomisk udvikling. Således kunne verden 1851 lære Peter v. Scholten's dramatiske indsats at kende, uden at hans navn nævntes. Kommissionsdommen over ham faldt 5. febr. 1851. 20. april 1852 frifandt Højesteret ham.

Grønland ser ud til at trives. Det danske handelsmonopols opretholdelse er til debat. »Regeringen synes negativt indstillet«. Fuldstændigt ophævedes det 1950.

»Vi har gennemgået hastigt, men med forkærlighed, dette lille kongerige Danmark, fordi det, under politiske ulykker, som vi ser så mange steder, i de sidste tre år har vist, hvad sund sans og fædrelandskærlighed formår, selv på en lille skueplads«.

Som dette første årgangsbind strækker hvert af de følgende sig fra sit årstal til henimod udgivelsesdatoen i det følgende år. Det er derfor naturligt, som det sker i de fleste bind, at angive *bind II 1851-52, udgivet 25. april 1852*. Og således videre frem. Vi vil nu, som vor franske ven lige skrev, »rapidement, mais avec prédilection«, gennemgå de danske afdelinger og udpege, hvad hver årgang måtte frembyde af særlig interesse. Vi vil konstant hefte os ved den franske redaktions bedømmelse af Danmarks holdninger og fremtidsudsigter. Her ved krigsforholdets afvikling prises den frihedselskende nation for sit høje retsind. Nu har Danmark afskaffet censur, og jagtretten er ikke længere et privilegium for herremænd, den tilhører alle jordbesiddere. I en lysende fremstilling af kirkens situation siden Reformationen påvises kongernes administrative indflydelse. Præsteskabet lønnes beskedent. Sjællands biskop får o. 9000 frs., en sognepræst o. 3000. Men så drejer tonen: »Skønt en religiøs ånd er alment udbredt i Danmark, er den lutherske kirke ikke sluppet for århundredets store rystelser. To forskellige retninger påvirker kraftigt præsterne. De har hver sin fører, Sjællands værdige biskop, Mynster, og digteren, historikeren, politiker og præsten Grundtvig. Begge bekæmper rationalismen, Mynster med lærd dannelse og strengt behersket fornuft, Grundtvig med kritik af kirkens bestyrelse af sakramenterne, liturgien, etc., så at hans disciple udviser en fanatisme, der truer folkekirken med adspaltning. Den nyudnævnte kultusminister, Monrad, selv teolog, råber 1848 vagt i gevær over for biskopperne: skal den nyvundne frihed inden for staten også gælde kirken? Ministeren ønskede problemet afgjort på en kommende synode, redaktøren er spændt på resultatet, men omstændigheder har udsat det gejstlige møde indtil denne dag«.

*III 1852-53; 15. sept. 1853*. Prøjsens politiske pres på Danmark søger



stadig nye påskud; nu i Londonprotokollen af 1852. – Som prøve på *Annaires* varierende angivelser af litterære nyheder kan her anføres, at redaktionen sikkert med tilfredshed har modtaget underretning om et hovedværk som A.F. Bergsøe: *Den danske Stats Statistik* (der udkom 1844-53). Samtidig opregnes Steen Billes Beretning om Galatheas Rejse omkring Jorden (1843-51), C. Leunings bøger om fransk og engelsk ret (1853-54; NB: bøger fra slutningen af udgiveråret mærkedes ofte med det følgende årstal), A.S. Ørsted: *Af mit Livs og min Tids Historie* (1851-57). Inden for skønlitteraturen hædres B.S. Ingemann som digterkongen efter Oehlenschlägers død (1850). Men der er også plads til Carsten Hauchs skuespil *Tycho Brahes Ungdom* (1852) og Valdemar Thistedes erindringsroman om Capri, *Sirenernes Ø* (1853).

*IV 1853-54; 10. okt. 1854.* Det skønnes, at kongens og regeringens kundgørelse af 28. jan. 1852 kunne blive skæbnesvanger. Her fastlagdes helstatprincippet. Danmark er en tredelt helhed. Holsten og Slesvig stod begge under kongen alene, med hver sin lovgivende stænderforsamling. Begge uden for grundloven af 1849. Der var åbnet for tysk indblanding, som allerede lagde op til et drama, hvor Danmarks fremtid står på spil.

*V 1854-55; 11. okt. 1855.* Beretningen understreger den materielle fremgang i de nordiske lande, men også deres skrøbelige neutralitets-holdning. For der er uro i luften, næsten kriseagtig stemning, og tør Danmark, Sverige og Norge lade deres fremtid afhænge af andres støtte? På universitetsuddannelsens område har det nok undret franskmændene, at studerende, som er indskrevet under et fakultet, for hvert semester selv vælger, hvilke forelæsninger de vil følge.

*VI 1855-56; 20. okt. 1856.* Her sluttes med et i sandhed fromt ønske: »Hvis det er sandt, at en af de skandinaviske stater kan blive truet, så må man virkelig ønske, at dette land blandt Nordens andre folk vil finde en mere naturlig og uden tvivl mere sikker hjælp end den, det kunne vente fra andre nationer, der let føler sig uengagerede og fjerne«. – Endnu en gang virker et afsnit om religionens tilstand som en overraskelse: Hvis der, takket være trosfriheden, som grundloven af 1849 sikrede, viser sig ny, urovækkende agitation, så udvirker denne hos de fleste en styrkelse af det religiøse liv. Søren Kierkegaard og hans elever har nok bragt svage sjæle på vilde veje, men har også vakt troens får og deres søvnige hyrder



til nyt liv i menigheden. Kierkegaard var død 11. nov. 1855. Det kirkelige kapitel kommer tilbage til ham med en nekrolog, som vel er den første tekst, hvor Kierkegaard og hans værk præsenteres for alle fransklæsende; med udbredelsen af *Revue des Deux Mondes* og *Annuaire des Deux Mondes* vel simpelthen for den universelle læserkreds. Da dette tekststykke ejer høj stilistisk prægnans, falder det naturligt at gøre originalen tilgængelig for Kierkegaards landsmænd. Det er jo uden tvivl en dansk stemme, der her forklarer verden, at denne ovenud begavede skribent i femten år har forsøgt, med begreberne frihed og uafhængighed, at få samfund og kirke til at styrte sammen. Alle måtte fortvivle over, at de ikke kunne opfylde betingelserne for at kalde sig kristne. Han fremkaldte en ubeskrivelig bevægelse hos folk ved sit voldsomme, ofte kyniske sprog. Han bar med stoisk ro en dødelig sygdom. Ved hans begravelse vakte en ung slægtning skandale [ved at protestere mod, at Kierkegaard trods sin udtalte protest mod gejstlig medvirken dog blev begravet af en præst].

Nous avons nommé, à propos des attaques dirigées contre l'église danoise, Kierkegaard. Cette vie agitée vient de se terminer. S. Kierkegaard, sans avoir jamais occupé aucun emploi public, a pris rang, depuis une quinzaine d'années, parmi les écrivains les plus féconds et les plus remarquables, les plus singuliers aussi, du Danemark. Avec une imagination vive, un esprit perspicace, mordant et railleur, un talent dialectique peu ordinaire, mais bizarre dans sa manière d'écrire, il a visé à être en même temps un philosophe spéculatif, un moraliste impitoyable, un réformateur religieux sans miséricorde. D'abord sourdement, enfin à découvert, il a tout miné et ébranlé; en prenant pour cris de guerre les mots de *liberté* et *d'indépendance*, il tendait à faire tout crouler, société et église, mais sans s'inquiéter de reconstruire. Par conséquent ce qu'il a surtout produit, c'est l'indifférentisme. Il a fini per rompre en visière ouvertement avec tout ce qu'il lui a plu d'appeler «christianisme officiel,» avec toute église d'état ou, comme il aimait à dire, toute «église officielle;» mais, quoique travaillant, selon lui-même du moins, à devenir un vrai chrétien, il en est venu à nier tout christianisme sur la terre et toute église chrétienne

visible. Prétendant que personne n'est vraiment chrétien, à moins qu'il ne le soit à peu près aussi complètement que Jésus-Christ, il en est aussi venu à dire qu'il est impossible qu'il y ait une foule de chrétiens sur la terre, et que, l'individu humain étant incapable de devenir chrétien tel que l'a été le Sauveur, il n'y a pour l'homme que le désespoir de n'être pas chrétien parfait, ou bien l'abandon complet à Satan, etc. On ne peut juger à quel point ce talent paradoxal a remué les esprits. C'est surtout pendant le dernière année de sa vie que Kierkegaard a jeté le masque et multiplié ses attaques injurieuses contre les personnes et les institutions dans son langage souvent cynique. C'est au moment le plus ardent de cette lutte acharnée qu'il est mort d'une maladie de consommation très douloureuse, mais supportée avec une fermeté stoïque. Ses obsèques n'ont pas eu lieu sans quelque scandale, causé par l'un de ses jeunes parens et de ses plus fanatiques partisans.

*VII 1856-57; 15. okt. 1857.* Med fransk grundighed i den historiske undersøgelse opridses Danmarks skiftende grænser. Ak, nu støtter Østrig og Prøjsen hertugdømmerne i deres krav. Det er sørgeligt, at Danmarks ulykker forhindrer en virkelig forbindelse mellem de nordiske lande; den ville ellers forstærke hele Vesteuropa.

*VIII 1857-58; 30. okt. 1858.* Inden for den nordiske verden hæmmes det politiske sammenhold af den intolerante holdning, som stænderne i Sveriges rigsdag indtager. Det vakte stor indignation, da nogle kvinder, som havde konverteret til katolicismen, blev udvist af riget. Der er stadig urovækkende agitation i de dansk-tyske hertugdømmer.

*IX 1858-59; 1. maj 1860.* Allerede i indledningen til denne stærkt forsinkede årgangsrapport behandles kløften mellem Danmark og Tyskland, og i afsnittet om Danmark udtrykkes frygt for, at landet ikke er sig selv bevidst, hvorledes den såkaldte »europæiske nødvendighed« – spændingen mellem stormagterne – truede vort land. Det er nemlig mod det lille Danmark, at »Tyskland vil bruge kræfter, som ikke andetsteds kan finde bedre anvendelse«. De franske vidste nok, hvor det kunne være.

*X 1860-61; 1. juli 1861.* Året 1860 syntes at skulle bringe en slags

løsning: således at Holsten *kun* var knyttet til Danmark ved kongens person, og Slesvig til Danmark ved fælles institutioner; »men så måtte Tyskland give afkald på sine planer om langsom adskillelse eller voldelig erobring«.

XI 1861-62; 1. nov. 1862. Og 7. febr. 1861 truede den tyske Forbunds- dag i Frankfurt med krig, hvis Danmark ikke inden seks uger opfyldte alle Tysklands ønsker m.h.t. Holsten og Lauenborg. Danmark, som blomstrer økonomisk og kulturelt, ruster og håber på, at det europæiske diplomati vil befri landet for den truende fare.

XII 1862-63; 1. okt. 1864. Bindets første sider sukker over, at Europa og Amerika er fulde af uløste konflikter. Nye tyske ultimata fulgte. Frederik 7. døde 15. nov. 1863, og Christian 9. blev udråbt til konge. Tyske tropper besætter Holsten; 1. febr. gik prøjserne og østrigerne over Ejderen; Danevirke blev forladt 5. februar, og Dybbøl faldt 18. april. Ingen var kommet Danmark til hjælp. Særlig Sveriges svigten var et hårdt slag.

XIII 1864-65; 1. aug. 1866. Tidsskriftets annuaire er nu klart forsinket. Den dansk-tyske krig åbner den internationale indledning og uddybes stærkt senere. Det konstateres, at Frankrig havde indtaget en neutral holdning og England forblev urokkelig. Historien om krigens gang, de pinlige forhandlinger i London, østrigerne, der oversvømmer Jylland, diplomatisk fiasko og Danmarks ydmygelse til og med fredsaftalen 30. okt. 1864. »Tyskland gentager i Danmark Polens historie. En første deling har allerede fundet sted. Den ene sønderdeling kalder på den næste. Det germanske begær er umætteligt. Hvis Europa ikke sætter stop, vil den tyske flodbølge fortsætte sit løb.«

XIV 1866-67; 20. dec. 1868. Redaktionen var nok ved at miste kontrollen med tidsforløbet, og dette blev sidste årgang, der dog intet har tabt i tanke og stil: »Året 1866 markerer en mindeværdig dato i Europas

Billedtekst til side 146-147: Denne optakt til USA 1860 kan illustrere de franske kronikørers seismografiske følsomhed, hvor den uundgåelige krig mellem Nord- og Sydstater nærmede sig sit udbrud. Der hentydes til John Browns oprør mod slaveriet; han blev hængt 2. dec. 1859. Beretningen føres frem til marts 1861; men det første skud i borgerkrigen faldt først 12. april.



---

---

## LIVRE SEPTIÈME

— RACE ANGLO-AMÉRICAINE. —

---

# HISTOIRE DES ÉTATS AMÉRICAINS

---

## ÉTATS-UNIS

République démocratique fédérative. — Présidence de M. James Buchanan. <sup>1</sup>

---

### I. — LA SESSION LÉGISLATIVE.

État des esprits au commencement de 1860. — Menées séparatistes au sud. — Les aspirans à la présidence : M. Douglas, M. Davis, M. Seward. — Résolutions proposées par M. Davis. — Organisation de la chambre des représentans. — Mesures de finances. — Mesures politiques. — Motion d'enquête de M. Covode. — Conflit entre la chambre et le président. — Mœurs administratives des États-Unis. — Scandales législatifs. — Antagonisme de M. Douglas et du sud. — Approches de la lutte électorale.

L'année 1860 s'ouvrit, aux États-Unis, au milieu de luttes ardentés : l'animosité des partis puisait un surcroît d'excitation dans l'approche des élections pour la présidence qui devaient avoir lieu au commencement de l'automne. On était loin encore de prévoir qu'avant un an écoulé le pacte fédéral serait déchiré, l'unité de la nation détruite et l'œuvre de Washington anéantie ! Cependant on

(1) M. Buchanan a eu pour successeur M. Abraham Lincoln, proclamé en mars 1861. A cette occasion, les états esclavagistes ont tenté de former une confédération nouvelle, dont l'histoire appartient à un autre volume de cet *Annuaire*. On peut considérer jusqu'aux derniers mois de 1860 les États-Unis comme ne formant qu'une seule république fédérative.

pouvait, sans être taxé de pessimisme, s'alarmer de l'effervescence des esprits, et prendre ombrage des menaces continuelles dont retentissaient les deux chambres. On avait plus d'une fois comparé les altercations des sénateurs et des députés américains aux querelles des héros d'Homère dont la colère s'évapore en injures : il était à craindre cependant qu'à reproduire sans cesse ces menaces de séparation et ces prédictions de guerre civile, les hommes politiques ne finissent par familiariser les masses avec l'idée d'un démembrement de la république. Il est à croire que, parmi les chefs de parti qui, quelques mois plus tard, se jetèrent tête baissée dans une lutte fratricide, il en est plus d'un qu'un faux point d'honneur a empêché de s'arrêter au bord de l'abîme, et aux yeux duquel des paroles inconsidérées, échappées dans l'ardeur de la discussion ou employées comme artifice oratoire, ont acquis la force d'un fatal mais irrésistible engagement.

Le sénat avait reçu, le 27 décembre 1859, communication du message annuel du président ; il en avait renvoyé l'examen à une commission, et il s'était hâté d'expédier les affaires administratives qui lui avaient été soumises par M. Buchanan, pour reprendre l'enquête sur les événements de *Harper's Ferry* (1). La chambre des représentants, impuissante à se constituer, n'interrompait les scrutins inutiles qui consumaient la majeure partie des séances que pour voir renaître de plus belle l'interminable débat sur le livre de M. Helper, *la Crise prochaine du sud*. Ce thème inépuisable servait de prétexte aux orateurs des deux partis pour s'accuser réciproquement de vouloir renverser la constitution, pour échanger des menaces, des provocations, et parfois des coups de poing. Ces luttes passionnées, qui rendaient impossible l'expédition des affaires publiques, étaient mises à profit par les esprits extrêmes. Une manifestation significative eut lieu dans un état où les idées de séparation avaient jeté depuis vingt ans de profondes racines, et qui avait toujours prétendu conduire les autres états à esclaves ; la législature de la Caroline du sud chargea un de ses membres, M. Memminger, d'une mission près de la législature de la Virginie. Cette mission avait pour objet d'exprimer à la Virginie les cordiales sympathies de la Caroline dans les circonstances présentes, de témoigner le désir d'arrêter de concert des mesures de commune défense, et d'inviter en conséquence la Virginie à provoquer une conférence au sein de laquelle tous les états du sud enverraient des délégués. M. Memminger fut reçu par les deux chambres de la Virginie, réunies pour l'entendre, et prononça devant elles un discours qui ne dura pas moins de quatre heures.

(1) Voyez l'*Annuaire* de 1858-59, p. 808 et suiv.

og verdens historie. Prøjsen har stillet sig selv på Det tyske Forbunds plads. Det vil i fremtiden med større styrke samle og lede Tysklands kræfter. På en dag har Prøjsen fordoblet sin magt og fremtræder pludselig som formidabel og truende.«

Blandt de nordiske lande ser Sverige ud til at indstille sig på en passiv og beskednen livsførelse. I Danmark har nationalfølelsen vældigt tag i folk. Man venter utålmodigt på opfyldelsen af § 5 i fredstraktaten september 1866 mellem Prøjsen og Østrig om en folkeafstemning i Sønderjylland, som kunne bringe Slesvigs nordlige distrikter tilbage til Danmark.

Men landet er værgeløst, som Sverige over for Rusland. Nordens fremtid afhænger af Europas garantier.

\*\*\*

Vi slutter af.

En langstrakt, men ikke kontinuerlig fart ind og ud af fjorten tykke bind *Annales des Deux Mondes* efterlader stor respekt for redaktionens medlemmer. Hvor det drejer sig om vore nordiske forhold, konstaterer vi en rigdom på detaljer, der forudsætter bred aktuel indsamling af kilder og en præcision, som kun kan rokkes ved stor sagkundskab. Det er redaktørerne meget om at gøre at forstå og udrede de indviklede inden- og udenrigske danske politiske bevægelser. Man hører disse franskmænds suk og klage under arbejdet på at bringe klarhed. Det redaktionelle sprog er både fast og smidigt, rationelt og dog farvet af stemninger.

Redaktionen vil være objektiv, men ikke uden standpunkter. Det er indlysende, at Frankrigs sag ligger de skrivende på sinde, og den konstante varme tone over for Danmark hænger sammen med, at de franske føler, at Danmarks trængsler kan foregribe Frankrigs.

Redaktionen tager regelmæssigt parti for liberalismen. Den anholder Sveriges og Norges intolerante holdning til katolikker. Den giver så at sige hvert år politiske råd til de nordiske lande om sammenhold, lige til f.eks. sammenslutning mellem Sverige-Norge og Danmark, efter krigen 1864. Det er et alment træk i filosofien, at et land kan være for småt til at hævde sig økonomisk og politisk. Et eksempel herpå kan iagttages i vurderingen af Grækenland (I, s. 818-28).



*Annuaire des Deux Mondes*

Hvad mener Hr. Baronen vel  
Om Grækernes Affairer?  
Hvis Tyrken slaar dem reent ihjel,  
Det mig i Hjertet skærer.

Således synger i 1825 de gæve Korsør-borgere i J.L. Heibergs vaudeville Kong Salomon og Jørgen Hattemager. 1830 fik Grækenland sin selvstændighed, 1850 var landet et konstitutionelt kongerige, der kun holdtes oppe ved subventioner fra tre rivaliserende stormagter, Rusland, England og Frankrig. Finanserne er elendige på grund af gælden til udlandet. Tre partier, som klynger sig til hver sin stormagt, slider hinanden op indbyrdes. Den demokratiske pressefrihed forårsager blot, at journalister, købt af de samme magter, dænger hinanden med injurier og derved ruinerer landets omdømme. Artiklen *Grèce* begynder: »Kongeriget Grækenland rummer en del af den hellenske race, hvis anden og mere talrige del hører under Tyrkiet.« Efter de sidste folketællinger har Tyrkiet to millioner hellener, Grækenland knap en million. Den franske ræsonnør vover her og videre i konklusionen den tanke, at det havde været bedre at lade Grækenland forblive som et fyrstendømme under tyrkisk overhøjhed end at udstyre landet med et regeringsapparat, som udtømmer dets kræfter i stedet for at styrke dem.

\*\*\*

Her foran mig står endnu en kort stund en annalistisk verdenskrønike 1850-66 med i alt o. 13.500 store sider, hvoraf Danmark tager o. 350. François Buloz' *Annales* fortjener historikeres, også danske historikeres, opmærksomhed. Det var for mig bevægende at opleve Danmarks skæbneår sammen med dybt engagerede franskmænd.